

Свежа Дачева: Моят път беше най-дългият от всички – този, който тръгва от ума и стига до сърцето

Свежа Дачева-Филопова е родена в гр. Нови пазар през 1953 г. Завършила е ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, специалност „Български език, литература и история“. Живяла е в Русе и с. Граматиково. От 1983 г. пребивава с част от семейството си последователно в Истанбул и Рим, а от 1988 г. се установява в гр. Стръомстаг, Швеция. От 1994 г. е аспирант на Института за славянски езици в Гьотеборг, а през 2001 г. защитава докторска степен по етнология в Департамент „История на културата“ в Нов български университет – София. Занимава се с научна работа в областта на фолклористиката, етнологията, митологията, културологията и социологията. Превежда художествена литература от шведски на български: „Скандинавски приказки“, „Приказки“ – Стриндберг, „Антология на шведската поезия“. През 2006 г. излиза Шведско-български, българо-шведски речник, претърпял няколко издания. Автор е на междудисциплинарното изследване на приказен тип „За доброто и за лошото момиче“ (2000). Нейни стихове са включвани в шведски, български, американски и френски антологии. Преводач и консултант по въпросите на работата в Народния университет. От 2003 г. е член на Общинския съвет на Стръомстаг и в комисията по сградостроителство и опазване на околната среда. Отогава досега е и редовен съдебен заседател в Административния съд на Гьотеборг. Член на Съюза на шведските писатели, на Писателски център „Запад“, Съюза на шведските преводачи и Съюза на българските преводачи. Издава поетическите книги „Догето с тръбен вик отвърна“ (1994), „Черни диаманти“ (1996), „Писмо от птичи стъпки“ (1998), „Сенки от друго измерение“ (1999), „Трева между паважа“ (2001), „Utsikt från ett fågelbo“/„Поглед от птиче гнездо“ (на шведски и български, 2001), „В очакване на чужденец“ (2002), „Случаен пътник“ (2003), „Уча се да бъда Николай“ (2016); „Någon gång har det funnits ett hav här“ („Някога е лежало море тук“, на шведски, 2019), белетристичните сборници „Ще се видим пак“ (2019) и „Vindens gröna hieroglyfer“/„Зелените йероглифи на вятъра“ (на шведски, 2022).

Ще започна оттам, откъдето започнах преди време – първата си рецензия за твоя книга – „Ще се видим пак“ („Скрибен“, 2019). Пиша за книги по поръчка или – по-често – за книги, които харесвам. Тази е от вторите и се радвам, че е така, защото съвпадението между лична биография и творчество е рядкост, а случаят е точно такъв. Във връзка с твоята годишнина и точно затова нека попитам: винаги ли наречистото „пак“ говори за предишна връзка, опит, свързано с носталгия и надежда; винаги ли куклата Пенка ще бъде на една годинка и просто „ей така ще преминем и ние един ден през тунела към отвъдната светлина – като по чудо“?

Да, да и да. Защото Всичко е Едно. Тези, които са почувствали това в сърцето си, ще ме разберат сега. Останалите – по-късно.

Емигриращият човек/герой е човек на Пътя и това е една от водещите теми в дебютния ти белетристичен сборник „Ще се видим пак“. Независимо дали е реално пътуващ човек, или човек, пътуващ в спомените си/сънищата си (или чрез историите на Другия), впускаваш, че „за да се върнеш, първо трябва да заминеш“ (едноименният разказ от книгата). Дълъг ли беше за теб този път? Заминаването се случва, когато успееш да се откъснеш от зоната си на комфорт (във физически или духовен смисъл), въпреки естествения за всеки страх от промените. Моят път беше най-дългият от всички – този, който тръгва от ума и стига до сърцето. Все още го вървя, защото той е път, в който се преплитат безброй пътеки.

Какво е за теб Стръомстаг?

Красивият град на югозападното шведско крайбрежие, който ме прие преди 35 години. Той ми даде едно социално пространство, което ми позволи да осъществя себе си като човек с разбито гражданско съзнание, за което съм безкрайно благодарна.

Позната си изключително като поетеса, преводачка и изследователка в областта на фолклористиката, етнологията, митологията, културологията и социологията. Наред с очакваните теми на пишешите зад граница българи обаче откриваме общи черти със скандинавската съвременна литература. Или?

Обикновено в такива случаи се говори за влияние. Аз бих казала, че моят подход към писането съвпада с шведския. Най-общо казано, той се изразява в оголване – до костилката, до кокала. Чувството, че натрупването на много думи замъглява смисъла или е белег на това, че търсеният смисъл не е ясен и на самия автор.

По време на пандемията „животът спря“, но ти помагаше в Швеция. Как? И защо?

Не съм фен на пандемията, но това спиране беше полезно, защото получихме възможност да се огледаме – около себе си и в себе си. В нашия граничен град много хора загубиха работата си. Имаха нужда от морална подкрепа и помощ при избирането на нови посоки и отварянето на нови врати. За мен това означаваше ценни разговори с дълбоко уязвени и затова – отворени – човеци.

Войната в Украйна? Появя ли и по какъв начин на интелектуалеца в България и в Швеция?

За България – не знам. Ако съдя по ФБ, там, както обикновено, и това е повод за кавги и омрази. В Швеция отваряме вратите си за бежанци украинци и се опитваме да им помагаме кой с каквото може. Аз пак станях настойник на сами дошли деца. Дежавю от 2015-а. Старая се лудостта на войната да не ме зарази. Аз съм санитарката в тила, която помага на пострадалите да съберат останките от живота си.

Знам за позицията ти относно проявите на екоактивистката Грета Тунберг, т.е. за българските реакции. Все пак причините за този разнороден какви са – културни, манталитетни, народопсихологически... Може ли да го коментираш кратко от социологическа гледна точка?

Въпросът според мен опира до възможността или невъзможността на всеки един от нас да открие ценност в различното, вместо да го отрича, поради страх от непознатото. Различното при Грета бяха две неща: острата ѝ реакция, с която искаше да събуди заспалите върху парите си и говорещи насън с два езика едновременно властимащи, както и нейната диагноза, която в никакъв случай не влияе на нивото на нейната интелигентност. Властимащите се възползваха от втората подробност, за да омаловажат думите ѝ, а махленският манталитет отговори като ехо.

Поезията може би остава твоята първа и голяма любов. Доказателство за това са книгите ти с поезия на български език, както и поетическата ти книга на шведски, участията ти в шведски, български, американски, френски антологии. Ще продължиш ли с нея като съществена част от „духовната (ти) биография“?

Писането на поезия беше средство да опозная себе си в развитието. Мисля, че този процес в голяма степен е завършен, което означава, че по всяка вероятност няма да се върна към поезията. Но... „не казвай никога никога“, както казват шведите.

Нека се върнем към началата, към езика, ролята на думите. Кое е водещото, за да напишеш художествен текст – прозаичен или поетичен? Нека вмеснем все пак, че и поезията ти, подобно на прозата, е изчистена от подробности, лаконична, защото, както ти казваш, имаш смелостта да гледаш нещата право в очите и да ги предаваш на хартията без поза; и още: „Моите стихове са документални в някакъв смисъл, защото те документират пътя на душата ми“.

Не думите са водещото, а празното пространство между тях, както беше казал някой друг преди мене. Бих добавила, че подредбата на думите е най-важна, защото именно тя води читателя до една или друга асоциация. Тези асоциации градят катедралата на творбата и именно тази ефирна сграда, а не отделни думи е това, което остава в сърцата на хората. Една погрешно кривнала асоциация може да събори и най-високата словесна камбанария.

Преводаческата ти дейност е важна част от творческата ти биография. Превеждаш художествена литература от шведски на български в различни жанрове. Но едновременно с това работиш и върху Шведско-български и българо-шведски речник, което е логично. До какви изводи стига след

Свежа Дачева
Сп. Peter Waldschmidt

уроците на преводите си относно характеристиките на българската и шведската литература?

Не обичам сравненията. Всяко нещо е добро за себе си. Всяка година, около Коледа, по телевизията дават филми по книги на Астрид Линдгрен. В българските преводи виждате една чаровна българска Астрид. Шведската Астрид, която гледа естествено добро и невинното зло с по детски широко отворени очи, голата като новородено и пълна с вселенска мъдрост Астрид не можете да видите. Винаги плача, когато гледам тези коледни филми. Плача и от благодарност, че помагат на сърцето ми да остане отворено за всичко.

Разбира се, условията на живот на Севера (Скандинавия) и Юга (Балканите) са много различни, различен обществено-исторически път имат и народите, населяващи тези територии на Европа. И въпреки това сигурно има неща, които са общи... Хората са общи. Хората по цял свят си приличат. Всеки иска да бъде видян, за да се увери, че съществува. Да бъде нужен, за да не си заминават празни дните му. Да бъде ценен и даже обичан. Да се опре на някого при нужда и да подаде ръка на друг, когато има възможност за това.

Приказното, приказките заемат особено място в твоите научни и художествени занимания с превод. Да споменем само междудисциплинарното изследване на приказния тип „За доброто и за лошото момиче“ (2000) или преводите на „Скандинавски приказки“, „Приказки“ от Стриндберг. До какви изводи стигна?

Стигнах до извода, че всичко в приказките е истина. Тя може да бъде регистрирана на различни нива: историческо, етнологическо, социологическо, философско, психологическо. Нека не забравяме, че Шлиман е открил Троя само защото е повярвал дословно в „Илиада“ на Омир, която болшинството е смятало за художествена измислица. Не преставайте да четете приказки, ако искате да откривате все нови и нови истини – за мирозданието, за света, за човека и – не на последно място – за себе си.

Нека в края се върнем към социума, социалната сфера на нашия живот, където ти си активна не от днес и вчера. Защо? Животът в Швеция ли е причината, или глобалните събития от последните години, поради които, както казваш, „чувствам, че земята се върти изключително бързо и колкото аз повече бягам, тя толкова по-бързо се върти“, а може би причината е отлитащото време, което след определени години лети все по-ускорено („Направо ми се забиваше свят“)?

Активното ми включване към социума беше резултат от съзнателно взето решение: да отворя пещерата на сърцето си и да започна да раздавам това, което съм натрупала там. За мен социумът се състои от индивиди. Един разговор от сърце към сърце може да промени живота на един човек винаги. Моето лично убеждение е, че спасението или погромът на този свят зависи изцяло от всеки един от нас, от всеки наш миг на чувство-мисъл-действие. Колкото до усещането за бързото въртене на земята, това е било преди година или две, когато съм била по-млада и съветно по-незряла. Сега чувствам, че всичко се случва точно тогава, когато трябва да се случи и въпреки че на практика имам пак много работа, напоследък винаги ми остава време да спра край пътя и като един неизвестен бик да се отбия, да преклоня глава и да потъна в уханията на цветовете. Амин.

Разговора води ВЛАДИМИР ШУМЕЛОВ